

Крім того, встановлені оптимальні гідродинамічні умови, які становлять $Re=9000-12000$.

Література

1. **Яворський В.Т., Знак З.О., Гелеш А.Б.** Отримання стабілізованої полімерної сірки кислотним розкладом натрію тіосульфату// Вісник ДУ "Львівська політехніка": Хімія, технологія речовин та їх застосування. – Львів: вид-во ДУ "ЛП" – 1999, № 361. – С. 11-15.
2. **Зеновій Знак, Андрій Гелеш, Сергій Гуглич.** Отримання полімерної сірки кислотним розкладом тіосульфату натрію// Шоста наукова конференція "Львівські хімічні читання – 97". – Львів: вид-во НУ "ЛП". – 1997. – С. 190.
3. **Гелеш А.Б., Яворський В.Т., Знак З.О.** Залежність деяких показників отримання полімерної сірки з $Na_2S_2O_3$ від концентрації кислоти// Вісник НУ "Львівська політехніка": Хімія, технологія речовин та їх застосування. – Львів: вид-во НУ "ЛП". – 2001, № 426. – С. 183-186.
4. **Гелеш А.Б., Яворський В.Т., Знак З.О.** Кристалізаційні явища при отриманні полімерної сірки з відхідних тіосульфатних розчинів// Вісник РДТУ: Зб. наук. праць. – Рівне: вид-во РДТУ. – 2001, № 1(8). – С. 137-143.

УДК 330.83

Доц. О.С. Вербова, канд. економ. наук – Львівська КА

НАЦІОНАЛЬНИЙ ГОСПОДАРСЬКИЙ РУХ У ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТЬ: СПРОБА ДЕФІНІЦІЇ

Вперше в сучасній українській історико-економічній науці запроваджено термін національний господарський рух у Західній Україні другої половини ХІХ – першої половини ХХ століть для позначення формування економічних підвалин українства як явища інституційного, яке є наслідком формування усього спектру громадських інституцій (від політичних партій аж до академічних установ).

Doc. O.S. Verbova – Commercial Academy of L'viv

The national economical movement in the west Ukraine at the second half of 19 – first half 20 centuries: the attempt of the definition

In the article the author at first in modern Ukrainian history –economical movement in the West Ukraine at the second half – first half of 20 centuries for denoting of forming the economical foundation of Ukrainian nation as the institutional phenomena which is consequence of forming all variety civical institutiones (from political parties to academi-cal organization).

Складний процес пошуку ідентичної концепції формування ринкової системи економіки у сучасній Українській державі актуалізував проблему історичного досвіду становлення національного господарського руху у Західній Україні другої половини ХІХ – першої половини ХХ століть. Філософія модерних ринкових перетворень передбачає інституційну взаємопов'язаність національного, соціального та економічного чинників у феномені національної господарської самоідентифікації. Недооцінка та ігнорування хоча б одного із цих факторів, як показує більш як десятилітній досвід нашої незалежності, призводить до гальмування реформ та деформації їхньої суті.

У сучасній українській історико-економічній науці спостерігається зростання інтересу до вивчення історичних витоків національного госпо-

дарського руху в ринкових умовах. Щораз більше з'являється робіт, присвячених українському господарському руху, які досліджують проблеми як теорії, так і реальної практики його здійснення. Водночас прогалиною у дослідженні національного господарського життя залишається глибокий та всебічний аналіз інституційного феномена національного господарського руху у Західній Україні другої половини XIX – першої половини XX століть, що сприятиме усвідомленню цієї величезної господарської потенції, яка характерна для українства та шляхів її реалізації у сучасних умовах.

Термін національний господарський рух у Західній Україні другої половини XIX – першої половини XX століть у сучасній українській історико-економічній науці ми запроваджуємо вперше для позначення формування економічних підвалин українства як явища інституційного, яке є наслідком формування усього спектру громадських інституцій (від політичних партій аж до академічних установ (НТШ)). Розгортання цього руху відбувалося у підневільних умовах чужих держав – спочатку Австро-Угорщини, а згодом міжвоєнної Польщі, що посилювало солідаристські засади цього руху та його виразний національний характер. Розгортання національного господарського руху розглядалося його провідниками у контексті національної самоідентифікації українців краю. Один із чільних репрезентантів цього руху, його теоретик та організатор, директор Крайового товариства "Сільський господар" Євген Храпливий у передмові до свого дослідження "Сільське господарство галицько-волинських земель" писав: "Обов'язком кожного свідомого українця є знати історію нашого народу, пізнати нашу рідну, українську землю, її культуру, природу, надбання віків, бути свідомим того, хто ми й чого хочемо. Та, крім того, дуже важна річ, а то й потрібна – пізнати й господарство наших земель, бо куди ми не рушимося, куди не підемо, то все більше доходимо до переконання, що, не знаючи господарських умов нашого краю, ми не можемо поправити нашого життя, не можемо направити його так, щоб нам краще жилося" [1].

Інституційне становлення національного господарського руху у Західній Україні впродовж 1848-1939 рр. у підневільних умовах Австро-Угорщини та міжвоєнної польської держави становить одну із найцінніших складових історичного досвіду витворення національної моделі ринкових відносин. Українська політична еліта краю зуміла досягнути нагальну необхідність опанування українцями економічної сфери, без чого неможливо було б уявити собі національного самозбереження у тих умовах та й перспективи майбутнього державотворення.

Деякі століття іноземного поневолення західноукраїнських земель призвели до тотального витіснення українців із підприємницької сфери. Характеризуючи цю проблему можна вслід за Миколою Поршем (висліди якого хоча і стосувалися підросійської України та у такому контексті, на нашу думку, віддзеркалювали й тогочасну західноукраїнську ситуацію) констатувати, що діяльність буржуазії, яка з'явилася в Україні, можна характеризувати як інтернаціональне хижацтво. Особливо цинічно виставлялася єдина мета – здобути зиск, не прикриваючись якимось ліберальним культурництвом або національним сентименталізмом, як то буває там, де буржуазія виростає на

місцевому ґрунті. Особи, які вкладали свій капітал в українську індустрію (в усіх регіонах України), були відірвані від народних мас, котрі були переважно джерелом поповнення робочої сили [2]. Наслідком цього стала деукраїнізація наших міст та економічне гноблення автохтонного населення. На переломі XIX і XX ст. у житті українців Галичини і Буковини сталися великі зміни. Тут проходить прискорений розвиток суспільних і національних сил. Рушієм цього процесу була інтелігенція, передусім адвокати – вихованці народовських громад. Поруч із ними діяла нова генерація духовенства. Взагалі священик у Галичині завжди був невтомним працівником на народній ниві – дорадником, учителем і провідником. Сільські парафії закладали читальні, шпихліри (зернові склади), позичкові каси, крамниці, осередки товариства "Сільський господар", Народні доми. Громадську працю священиків підтримував митрополит Андрей Шептицький, який у своєму посланні 1904 р., зокрема, писав: "Рішуче фальшивим є напрям занедбування сторони суспільно-економічної. Церква тих речей довгочасних і матеріальних не занедбує... Священик, що навіть на жадання парафіян не хоче утворити читальні, склепику, шпихліра господарського... є противний, не відповідає своєму становищу..." [3]. Крім адвокатів, священиків, а також учителів, виростало нове покоління відданих, свідомих і талановитих провідників селян. Пройшовши школу праці у селі, кооперативі тощо, вони обіймали керівні посади у повіті. Так зростали лави галицьких громадських діячів, довкола яких гуртувалася національно свідома українська громада. Ці діячі поставили собі чітке практичне завдання – створити на базі "Просвіти" суцільну мережу економічно-просвітніх організацій та отримати для них допомогу з державного бюджету. "Просвіта" стала справжнім центром українського життя. До першої світової війни товариство мало в Галичині 77 філій, 2944 сільські читальні, 509 домів-читалень, 2364 бібліотеки. Членів читалень налічувалося 197 035 [4]. При читальнях діяли аматорські театральні гуртки, хори, оркестри, а також спортивні товариства "Січ" та "Сокіл". За безпосередньою участю "Просвіти" виникла густа мережа агрономічних гуртків товариства "Сільський господар". Під дахом "Просвіти" існували сотні крамниць, кооперативів, позичкових кас.

Таким чином, економічна організація українців у Галичині, що її створила нова генерація громадських провідників, поступово набирала чимдалі досконаліших форм. Супроводив ці вагомні зміни бурхливий розвиток політичної діяльності: вимоги поділу Галичини на українську і польську частини та прилучення української частини до Буковини, щоб у цей спосіб створити суцільний український край, права таємного і прямого голосування; заклик до соборного єднання галицьких і російських українців у пориві до державної самостійності.

На західноукраїнських землях (головно у Галичині), котрі після поділу Польщі наприкінці XVIII ст. потрапляють до складу Австрійської імперії Габсбургів в умовах конституційної, парламентської монархії та дарованих нею відносних ліберально-демократичних свобод, громадянське суспільство формується більш-менш за тією самою моделлю що й в інших країнах Центрально-Східно Європи. Наприкінці XIX – на початку XX ст. у Галичині вже

існує практично весь спектр інституцій громадянського суспільства: молодіжні, жіночі, спортивні, релігійні, культурно-освітні і навіть наукові (НТШ) організації кредитівки й кооперативи, професійні спілки, незалежна преса і, зрештою, повноцінні політичні партії. У міжвоєнний період ці інституції збереглися під авторитарним польським режимом і лише у 1939 р. були знищені тоталітарною радянською владою.

Поразка у загальноукраїнських визвольних змаганнях висвітлила одну із засадничих причин втрати державності – відсутність українського урбанізованого населення. Усвідомлення цього західною гілкою української еліти стало поштовхом до національної господарської самоорганізованості, яка знайшла свою реалізацію в українській кооперації та в організованому приватницькому русі. Національне господарський рух, що за словами сучасників був найбільшим здобутком західного українства другої половини ХІХ – першої половини ХХ ст., став організованою силою, сконсолідованою Ревізійним Союзом Українських Кооператив РСУК) та Союзом Українських Купців і Промисловців (СУКІП), котра розпочала націотворчий процес формування на етнічних українських землях середнього класу власників, як основи національного самовизначення.

Успішний розвиток цього процесу пояснювався насамперед тим, що його очолили непересічні особистості, які добре розуміли, що формування економічного фундаменту нації діалектично взаємопов'язане із колосальною роботою у царині відродження таких ментально характерних для українців рис як підприємливість, ощадливість, прагнення до особистої свободи й добробуту. Ця робота велась енергійно й планомірно завдяки розгортанню діяльності галузевих секцій і територіальних філій станових організацій національної кооперації та приватного підприємництва, що не тільки зуміла об'єднати розрізнені осередки західноукраїнського підприємництва, але й сприяла опануванню щораз нових сфер торгівлі, промислового виробництва й фінансово-кредитної діяльності, в яких домінували чужинці. Ідеологічною та фахово-просвітницькою трибуною західноукраїнської кооперації та приватництва були щотижневе видання РСУКу "Господарсько-кооперативний часопис", щомісячний журнал "Кооперативна республіка" та пресовий орган приватників "Торговля і Промисл", які варто віднести до найкращих зразків української економічної преси [5].

Глибока закоренілість процесу творення західноукраїнських економічних інституцій у широке національне тло господарського та політичного самозбереження та еволюції у несприятливих підневільних умовах полягала у тому, що вони стали результатом зусиль усіх громадських клітин українства краю. Об'єднані ідеєю господарського патріотизму, вони підтримували матеріально й морально національну культуру й освіту, жертвуючи на це свої кошти та беручи безпосередньо активну участь у громадсько-культурному житті краю та знаходили взаємну підтримку у середовищі цього унікального громадянського суспільства.

Поборюючи дискримінаційну політику чужих держав та антиукраїнську налаштованість місцевої влади, провідники українського господарсь-

кого руху прагнули максимально зреалізувати основи європейського парламентаризму, задекларовані Австро-Угорщиною та Польщею. На противагу політиці україножерства російського самодержавства та сталінського геноциду, що чинився на Великій Україні у період панування російської імперії та більшовицької окупації, Західна Україна, максимально використовуючи обмежені можливості європейського конституційного ладу (австро-угорського та польського взірця), спромоглася закласти підвалини громадянського суспільства, духовні та господарські основи майбутнього державотворення, що, на жаль, були зруйновані радянським тоталітаризмом, починаючи з вересня 1939 р.

Посттоталітарні трансформації економіки у нашій державі відбуваються в умовах ігнорування історичних надбань національного господарського руху, які нездатна усвідомити посткомуністична номенклатурна та господарська квазі-еліта. Це зумовлює космополітичний та номенклатурно-класовий характер нашого державництва і загострює проблему необхідності політико-економічної структурованості державної влади та суспільства в цілому. Така структурованість передбачає, на нашу думку, формування нової національної політико-господарської еліти, вихованої на засадах українського національного підприємництва та модерного світового досвіду ринкової трансформації суспільства.

Нагальною є також потреба формування засад приватної ініціативи та громадянського суспільства, носієм та гарантом яких, як відомо, є домінування верстви дрібних та середніх власників. Власне витворення потужного національного середнього стану служить запорукою стабільності та джерелом економічного, соціального й духовного поступу кожної цивілізованої державної спільноти. Визначальна роль у цьому процесі належить інституту приватної власності, який породжує приватну ініціативу, змінює політичне й економічне мислення людини – громадянина, витворює нові стандарти поведінки у сфері виробничої та підприємницької діяльності.

Об'єктивно зважуючи глибину тоталітарної деформації, наслідком якої є суперечливий перебіг новітнього державотворення та інтеграції України у цивілізовану спільноту, можемо з упевненістю констатувати гостру необхідність національної господарської самоідентифікації, яка поєднує у собі не тільки світовий досвід, але й відродження як на рівні ментальності, так і на рівні традицій громадського співжиття, національного господарського досвіду. Як показує досвід перехідних суспільств та виразно демонструє сучасний стан українського соціуму, інституціональні (чи, точніше, квазіінституціональні) зміни, які є вигідними для певної групи інтересів (так зв. пострадянських олігархічних кланів), не мають ефекту у масштабах всієї економіки, усього суспільства.

Література

1. Храпливий Євген. Сільське господарство галицько-волинських земель. – Львів: Накладом фонду "Учітеся брати мої". – 1936, ч. 20. – С. 1.
2. Гермайзе Й. Нариси з історії революційного руху на Україні. – К., 1926. – С. 5 -6.
3. Витанович І. Історія українського кооперативного руху. – Нью-Йорк: вид. ТУК, 1964. – С. 135.

4. Гунчак Т. Україна: перша половина XX століття. Нариси політичної історії. – К.: Либідь, 1993. – С. 54.

5. Вербова О. Економічна історія: Навч. посібник. – Львів: ЛА "Піраміда". – 2002. – С. 244-256.

УДК 330.342:167.

Здобувач В.М. Чаус – Львівська КА

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ РОЗПОДІЛУ ПРАВ ВЛАСНОСТІ В АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВАХ ТА ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОГО ВЛАСНИКА

Проаналізовано соціально-психологічні аспекти розподілу прав власності в акціонерних товариствах. Закцентовано увагу на важливості корпоративного управління для підвищення конкурентоспроможності та економічної ефективності таких товариств.

Competitor V.M. Tchaus – Commercial Academy of Lviv

Social-psychological consequences an distribution rights property in joint-stock associations and forming efficacy owner

It is analyses a social-psychological aspects an distribution rights property in joint-stock associations. In this paper accents into the importance of corporative management for arising the competition ability and efficacy an economical such associations.

Враховуючи останні дослідження вчених у галузі функціонування акціонерної власності, вітчизняну та зарубіжну практику, можна стверджувати, що саме акціонерна власність є тим механізмом, який має резервні можливості підняти на щабель вище мотивацію людини до праці та ефективність функціонування цієї форми власності. Так, А. Берлі та Г. Мінз у роботі "Сучасна корпорація та приватна власність" (1932) обґрунтували ідею розвитку акціонерного капіталу, що, на їхню думку, призведе до усупільнення виробництва і надасть йому колективного характеру. Г. Мінз пропонував проект економічної реформи: через акціонування підкорити корпорації служінню інтересам суспільства. Головними ознаками "колективного капіталізму" вчений вважав дифузію акціонерного капіталу і притаманне корпораціям відділення управління й контролю над виробництвом від власності на капітал. Г. Мінз вважав, що менеджери корпорацій у своїй управлінській діяльності мають керуватися особистим інтересом, але одночасно і служити інтересам суспільства, щоб зберегти свободу підприємництва і спрямувати її у русло суспільних інтересів.

Найбільш важливою проблемою функціонування акціонерних товариств та підприємств із змішаною формою власності у сучасних умовах стає проблема корпоративного управління. У широкому розумінні корпоративне управління, на наш погляд, можна визначити як систему форм, методів управління, наукових підходів, за допомогою яких спрямовують та контролюють діяльність акціонерного товариства. У рамках корпоративного управління визначається, яким чином інвестори здійснюють контроль за діяльністю менеджерів, яку відповідальність несуть менеджери перед інвесторами за результати діяльності товариства. Належна система корпоративного управління